
EEN HOOFDSTUK UIT DE UTRECHTSE JOURNALISTIEK

„Er zou nog eens een artikel in ons maandblad moeten verschijnen over de wijze waarop zo'n halve eeuw geleden bij het Utrechtsch Dagblad journalistiek werd bedreven. . .” Deze opmerking maakte de heer Graafhuis in een noot bij een bijdrage waarin hij de dichter Gabriël Smit herdacht. Later vroeg hij mij of het schrijven van zo'n artikel niet op mijn weg lag. Ik heb dat aanvankelijk afgehouden, omdat ik geen enkele behoefte had om een nostalgisch geluid te laten horen, waaruit dan misschien door menig een zou worden gedistilleerd, dat er iemand aan het woord was, die al het vroegere kritiekloos als het betere van het tegenwoordige beschouwt.

Aan de andere kant: de wijze waarop in die jaren in Utrecht journalistiek werd bedreven is volledig voorbij en zij is alleszins waard in de herinnering te blijven. Ik heb die periode bij het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad beleefd en mijn herinneringen zijn uiteraard daaraan verbonden.

Het UD was het enige provinciale dagblad, dat met een ochtend- en avonduitgave verscheen. Een lange reeks van jaren was dat ochtendblad een middagblad geweest, dat omstreeks twaalf uur bij de lezers kwam. Maar begin 1929 werd de grote stap gezet: de lezers kregen voortaan een ochtendblad, dat 's morgens om vier uur van de persen rolde. Een paar maanden na die wijziging, op 1 maart 1929, werd ik als volontair-verslaggever aan de redactie verbonden.

Het UD was altijd al een blad met een cultureel-literair stempel geweest. Dat karakter werd nog versterkt toen de heer W. Graadt van Roggen - een zeer bekende man, Goethe-kenner, die ook zelf een aantal gevoelige gedichten had geschreven - zijn hoofdredacteurschap verwisselde voor de functie van secretaris-generaal van de Kon. Ned. Jaarbeurs en werd opgevolgd door dr. P. H. Ritter Jr. Het klimaat kan niet beter worden geschetst dan door het noemen van een aantal medewerkers. Voor de „plastische kroniek” waren dat o.m. Albert Plasschaert, A. M. Hammacher en W. Jos de Gruyter.

Muziekkritieken werden geschreven door J. S. Brandts Buys, Willem Pijper, Piet Tiggers en Wouter Paap. Ritter zelf schreef iedere zaterdag zijn letterkundige kroniek, collega C. A. Schilp genoot landelijk gezag als toneelrecensent en incidenteel was er de medewerking van hoogleraren, o.a. de bekende volkenrecht-deskundige prof. dr. J. de Louter. Verder was het culturele, literaire en politieke leven in ons land te volgen in de wekelijkse overzichten van tijdschriften en weekbladen, die elk de omvang hadden van een hele bladzijde. U moet zich zo'n voorpagina

op zaterdag voorstellen: een hoofdartikel, de letterkundige kroniek, een economische of agrarische kroniek. Het nieuws kwam pas verderop in de krant.

De overgang van de betrekkelijke rust van een „gerenommeerde” boekhandel naar een roerige redactie - roerig door het onregelmatig binnenkomen van het nieuws, door de snelle overgangen van het ene soort werk op het andere en door de actualiteit die alles beheerste - zou op zichzelf al een hele aanpassing hebben gevraagd, maar zij was voor mij nog groter, omdat de krant in die eerste maartdagen van 1929 internationaal in de belangstelling stond. Enkele dagen voor mijn komst had het UD geheime Frans-Belgische documenten gepubliceerd - kort samengevat: notulen van geheime besprekingen van militaire staven, waaruit bleek, dat er voorbereidingen werden getroffen voor een militair optreden bij een eventueel conflict met Duitsland. Bij dat optreden zou de neutraliteit van Nederland - zo werd bij die besprekingen vastgesteld - niet worden ontzien.

Die publikatie sloeg in als een bom. Niet alleen de vaderlandse pers had belangstelling, ook de internationale. Dagelijks belden correspondenten van Duitse en Belgische bladen op om commentaar en nader nieuws. Dagelijks ook werden de hoofdartikelen van het UD doorgebeld naar alle landelijke kranten en ook naar de voornaamste provinciale bladen: NRC, Handelsblad, Het Volk, Maasbode, De Tijd, Standaard, Telegraaf, De Nederlander, Het Vaderland, maar ook de Avondpost, bladen in Groningen, Friesland, Zeeland enz. Zo van een uur of twee af waren alle toestellen in het gebouw geblokkeerd voor de redactie. Omgekeerd werden bij het UD ook alle commentaren en hoofdartikelen van die bladen opgenomen, zodat we 's avonds een persoverzicht konden publiceren van alle reacties die diezelfde avond in de Nederlandse pers zouden verschijnen.

Aan dit telefoneren en opnemen leverden de volontairs een groot aandeel. Daarom is het goed hier eerst iets over die volontairs te zeggen. Een CAO voor journalisten was in die dagen een volkomen ondenkbaar instituut. Wel was er een soort standaardregeling voor salarissen, die in samenwerking van directies en Nederlandsche Journalisten Kring tot stand was gekomen. Maar dat was allemaal vrijblijvend. Bij de ene krant hield men zich daaraan, bij de andere totaal niet. Voor zover ik destijds heb begrepen, was bij het UD de situatie zo, dat de redactiestaf die aanwezig was op het moment, dat tot overgang van middag- naar ochtendblad werd besloten, volgens die met de Kring

De drukkerij van het Utrechts Dagblad aan de Korte Nieuwstraat nr. 5, c. 1930. Foto: G.A.U., Top. Atlas U 2.35.

overeengekomen normen werd betaald. Het uitgeven van het ochtenblad maakte een nachtedactie nodig, met als gevolg uitbreiding van de redactie. De oplossing werd gevonden in het aanstellen van een aantal vrijwilligers. Zij ontvingen f 25,- in de maand - zelf begon ik door een vergissing van de boekhouder met f 27,50, een voordeel waar ik één of twee jaar van heb geprofitteerd. De status van vrijwilliger bleef je houden, soms kwam er op 1 januari eens een tieltje bij je salaris, maar vaak ook niet. Toen in mei 1940 Nederland in de oorlog werd betrokken had ik een salaris van f 100,-, maar deed intussen wel dienst als chef van de nachtedactie, als roterend redacteur binnenland, als raadsverslaggever en als tweede tooneelrecensent en natuurlijk als verslaggever. Op 15 mei 1940 werden de salarissen met 10% verlaagd.

Tot de vrijwilligers die er in de jaren 1929-1940 werkten, behoorden A. C. de Gooyer, J. van Mechelen, Gabriël Smit en Anton Koolhaas. Kort na mijn komst bij de krant zette de crisis van de jaren dertig door, mogelijkheden voor doorstroming waren er weinig en bovendien, ver van het centrum weg te trekken, lokte mij niet. Daartegenover stond, dat je het vak uitstekend leerde - in sommige Haagse kringen sprak men over het UD als de hogeschool voor de journalistiek - en in vertrouwen, dat eens mijn kans wel zou komen, bleef ik er een jaar of elf hangen. Ik heb er geen spijt van gehad. We hebben er ontzaglijk veel plezier gehad, we hebben er ook ontzaglijk veel en hard gewerkt. Uitgangspunt was, dat je 24 uur voor de krant beschikbaar was - en dat voor f 25,- in de maand. Wie een vrije avond had - en dat kwam niet zoveel

voor - liet zijn adres achter, zodat hij in geval van nood bereikbaar was. Hetzelfde gebeurde voor de week-ends.

Het was een wonderlijk samenstel van kerels, die journalisten van het UD, met sterk persoonlijke eigenaardigheden, maar het grootste deel van hen was wel all-round. Als jongere kon je dan ook voor allerlei stedelijke vragen - of voor een controle over moeilijke passages in een verslag - even goed terecht bij de binnenland- of kunstredacteur als bij de chef van de stadsredactie, collega A. C. Rochat, die de scepter zwaaide over die jonge, soms eigenwijze volontairs. Hij regeerde met ijzeren hand. Het belang van de krant woog hem zwaar en wie daar geen begrip voor had, kreeg het moeilijk. Maar had je getoond wel begrip te hebben, dat het werk voor alles ging, dan kon je op zijn medewerking rekenen. Het was dan niet uitgesloten, dat hij het beroerdste klusje opknapte om je een vrije avond te bezorgen als daarvoor een goede reden bestond.

's Morgens riep hij de jongeren vaak bij zich om met hen hun werkstukken uit het ochtendblad kritisch te bekijken. Het rode potlood werd dan, als het nodig was, kwistig gehanteerd. Had hij een goed verslag gelezen, dan deelde hij zijn complimentje vaak langs een omweg uit. Bij het uittrekken van zijn jas zei hij dan: „Op de tram sprak ik meneer X en die zei, dat er zo'n goed verslag in het ochtendblad stond van...” „Wie is daar geweest”, vroeg hij dan en ging daarop het verslag quasi voor het eerst lezen om daarna zijn goedkeuring te uiten.

Rochat kende een onnoemelijk aantal mensen en van hem leerden wij de waarde van goede relaties. Hij belde die mensen ook rustig midden in de nacht op als hij een informatie nodig had en hij schroomde ook niet ons jongeren opdracht te geven dat te doen. Niet altijd tot onze vreugde. Maar ik herinner me niet, dat er ooit onplezierig op zo'n nachtelijk telefoontje is gereageerd.

Rochat eiste een grote nauwgezetheid bij het vermelden van namen, voorletters, functies en uiteraard bij de weergave van het gesprokene tijdens vergaderingen.

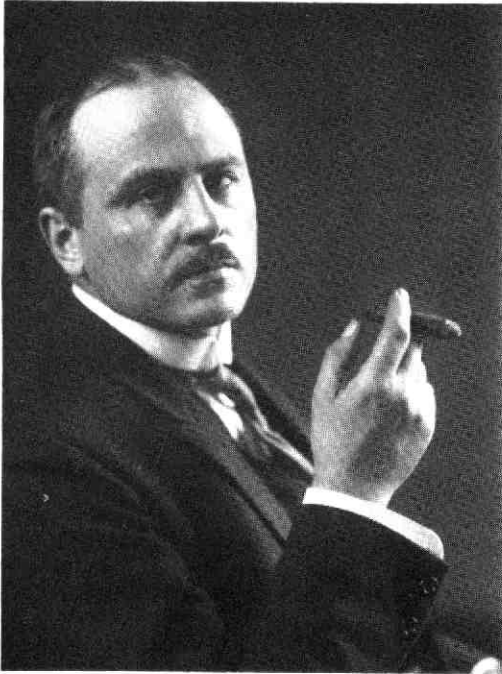
Wee degene die hier tegen zondigde! Maar hij wist ook achter zijn mensen te staan. Als een spreker zich in een vergadering had vergalopperd en de moeilijkheden die hij daardoor kreeg er toe leidden, dat hij de schuld probeerde af te schuiven op de verslaggever, die „de zaak verkeerd had begrepen”, werd hij furieus. Ik ondervond dat zelf toen een vakbondsman zich van onjuiste gegevens had bediend. Deze had een scherp betoog gehouden over de arbeidsvoorwaarden en de positie van het personeel bij het gevangeniswezen. Hij had zijn betoog gestaafd met een groot aantal cijfers van werkuren, vergoedingen, enz. Ik had die cijfers nauwkeurig genoteerd en in mijn verslag verwerkt. Toen na afloop mijn collega van de Arbeiderspers de redevoering van de spreker op schrift kreeg en ik de cijfers, die ik inmiddels naar de krant had doorgegeven, controleerde bleken ze volkomen te kloppen. Wie schetst mijn verbazing toen mijn

chef mij een paar dagen later een brief voorlegde, waarin de spreker mijn verslag aanvocht en de daarin vermelde cijfers als onjuist kwalificeerde. Ik zette de zaak uiteen en Rochat antwoordde: „Dat had ik al gedacht, de man heeft op het departement van zijn donder gekregen en heeft jou de schuld gegeven.” Het resultaat was een stukje in de krant, waarin werd gezegd, dat de door ons weergegeven cijfers overeenkwamen met die, welke door de spreker waren genoemd en in het handschrift van zijn redevoering stonden. Daarna vermeldde het bericht de door hem verstrekte nieuwe cijfers met de mededeling, dat wij hem graag in de gelegenheid stelden zijn fout te herstellen. De journalistiek was in die dagen niet zo „zacht” als men tegenwoordig wel eens wil suggereren. Menig spreker en menig politicus of beleidsambtenaar heeft dat in die dagen pijnlijk ervaren. Maar voorwaarde voor het scherpe optreden van de journalist was wel, dat hij wist waarover hij schreef en dat de feiten juist waren.

Het meest „artistiek”, ook in zijn gedragingen, was ongetwijfeld dr. P. H. Ritter Jr. Toen ik bij de krant solliciteerde was hij op het afgesproken tijdstip nog niet aanwezig. Ik werd op zijn kamer neergezet om op hem te wachten. Na ongeveer een kwartier ging de deur open en op de drempel knielde Ritter - het hoofd gedekt met een bruin-beige garibaldihoed - neer om eerst de veter van zijn schoen vast te maken. Toen hij opstond zag hij mij en riep uit: „O, bent u het, maar u moet bij Broese blijven”. Na een kort gesprek moest ik een soort examen doen: een opstel schrijven over de werkwijze van het parlement. Eerst was het onderwerp „Wat mij aantrok in de journalistiek”. Maar ik had van wat die journalistiek eigenlijk inhield, maar een uiterst vaag beeld. En dat onderwerp werd mij daarom maar geschonken. In ieder geval, de resultaten waren positief. Ik werd aangenomen.

Ritter was een figuur van uitersten. Gewoonlijk was hij zeer charmant, vriendelijk en belangstellend, een aangenaam causeur. Maar hij kon ook hevige woedeaanvallen hebben. Hij beukte dan met zijn forse handen op de tafel en zwaaide met zijn armen in het rond, zodat zijn losse manchetten door de kamer vlogen en soms boven op een kast terecht kwamen. Maar ook daaraan wende je al gauw, al was het, vooral voor ons jongeren, wel spannend. Toch vermoedden ook wij er al spoedig een beetje „toneel” in. Dat werd versterkt toen hij eens bij zo'n woede-uitbarsting met zijn hand in een schaar sloeg. Hij keek naar de wond, haalde een zakdoek uit zijn zak, wond die er om heen en ging verder met het beuken op het tafelblad.

Toen het redactiegebouw op de Oudegracht tussen Wed en Gaardbrug werd verbouwd, was gedurende enige tijd Ritters kamer gedeeltelijk onttakeld en kon hij zijn jas niet kwijt. Hij legde die toen over een grote papiermand van één der redacteurs. Toen die er last van kreeg en zijn hoofdredacteur vroeg of hij zijn jas ergens anders wilde leggen, werd Ritter zo kwaad, dat hij zijn spullen bij elkaar pakte en zijn toevlucht zocht bij Laponder, een koffiehuis tegenover de Gaardbrug. Van daaruit belde hij de hele morgen naar

P. H. Ritter jr., hoofdredacteur van het Utrechts Dagblad 1918-1934.

Foto: G.A.U. Icon. Atlas, c. 1934.

de redactie en ontbood hij zijn redacteuren, die hij voor overleg nodig had.

Ritter was een scherpzinnig journalist, die het vermogen had tot de kern van de zaak door te dringen en die vaak onvermoede facetten aan een zaak wist te ontdekken. Voor zover het zaken betrof, die niet direct tot zijn eigen terrein behoorden, wist hij uitstekende bronnen te kiezen en zich van verschillende standpunten uit te laten voorlichten. Met een ongemene scherpte wist hij uit die vaak tegenstrijdige toelichtingen zijn eigen standpunt te bepalen en met een origineel hoofdartikel of opvallende beschouwing te komen.

Ritter bleef voor zijn redactie vaak enkele dagen onder water. In de meeste gevallen trok hij dan door het land om voordrachten te houden voor de Maatschappij tot Nut van het Algemeen of voor een volksuniversiteit. Toen Karel van de Woestijne overleden was, was hij ook enige dagen „onvindbaar“. De redactie had een kort artikel gemaakt in het vertrouwen, dat Ritter een uitvoeriger „in memoriam“ zou schrijven. Maar wat er kwam, niet dat verwachte artikel. Op de dag van overlijden niet, maar ook niet de dagen daarna. Toen overal in den brede over de dichter en essayist was geschreven, kwam - als ik mij goed herinner op de dag van zijn begrafenis - Ritter met een artikel, maar dat trok dan ook wel zo de aandacht, dat er van verschillende kanten verzoeken kwamen, de krant met die beschouwing op te sturen.

Naast zijn vele voordrachten in het land hield Ritter ook vrijwel iedere zondag zijn boekbesprekingen voor de radio. Menno ter Braak mag over hem dan al schimpend hebben gesproken als over „de AVRO-toeter“, een feit is het, dat hij duizenden mensen aan de luidspreker bond, waaronder velen die anders nooit met lectuur, laat staan met literatuur, in aanraking zouden zijn gekomen. Toen hij eens de Gedenkschriften van Troelstra had besproken, kreeg hij een door diens secretaris geschreven briefkaart met enkele woorden van waardering, die door de zieke Troelstra met grote moeite waren ondertekend. Ritter was door dit blijk van erkentelijkheid ten zeerste ontroerd. Tijdens zijn hoofdredacteurschap was hij ook zeer actief op het gebied van de politiek. Ik noemde al de publikatie van de Belgische documenten, later volgde nog een publikatie van een brief van prof. Van Eysinga, lid van de Rijnvaart-commissie. Hij mengde zich in de strijd rond het Amsterdam-Rijnkanaal en al op een heel vroeg tijdstip bestreed hij in een serie artikelen de N.S.B. Toen hij het Utrechtsch Dagblad in 1934 verliet, nodigde hij zijn redactie uit in Maison Schmitz, destijds aan de Nieuwegracht, „om met hem zijn intrede in de rij der werklozen te vieren“. Werkloos werd hij overigens allesbehalve, want hij ging zich geheel aan de omroep wijden.

Een ander die het gezicht van de krant zeer sterk bepaalde, was C. A. Schilp, voor het Utrechtse publiek C.A.S., naar de initialen, waarmee hij zijn toneelkritieken ondertekende. Hij genoot als recensent een groot gezag. De toneelgezelschappen citeerden hem graag op hun affiches en de collega's beriepen zich graag op zijn oordeel als er in het land discutabele zaken aan de orde waren. Ik meen, dat Buziau eens in een interview heeft gezegd, dat C.A.S. het best het wezen van zijn kunst had gepeild. Schilp kende het toneel niet alleen van het zien en uit de boeken - hij las er overigens onnoemelijk veel over - maar ook uit de praktijk. Jarelang heeft hij het „Protestantsch Jeugdtooneel“ - later voortgezet als „Wt Rechte Liefde“, een naam ontleend aan een vroegere Utrechtse rederijderskamer - geregisseerd en daarbij opmerkelijke rollen gespeeld.

Het was in die dagen in protestants-christelijke kringen volstrekt revolutionair het toneel serieus te nemen. Een klein groepje jongeren, dat in Schilp al spoedig zijn leider vond, waagde het niettemin en kreeg daarbij steun van de Utrechtse predikant dr. G. W. Oberman. Zij speelden de stukken vaak in eigen vertaling en vervaardigden zelf decors en costumes. Bij het ontwerpen daarvan ondervonden zij soms steun van plaatselijke beeldende kunstenaars. Zo ontwierp Douwe van der Zweep de costumes voor „Absalom“ van René de Clercq, waarvan het Jeugdtooneel de première gaf. De chef-toneel van de NRC kwam voor deze voorstellingen meer dan eens naar Utrecht en prof. B. H. Molkenboer schreef in de „Vondelkroniek“ zeer lovend over een voorstelling van Vondels „Joseph in Dothan“ in het Rijsenburgse Bos.

Schilp nam ook op andere wijze deel aan het Utrechtse kunst- en culturele leven. Hij gaf voordrachten aan

de Utrechtse Volksuniversiteit, was lid van jury's voor toneelwedstrijden en nam een werkzaam aandeel aan het werk van de Utrechtsche Kunstkring en de Filmiga. In de jaren dertig heeft hij zijn werkterrein nog uitgebreid. Hij ging ook - wat toen nog heette - de plastische kroniek verzorgen. Hij werkte zich met animo en met grote werkkraft in op het terrein van de beeldende kunst, waarvoor hij ook al voor die tijd grote belangstelling had. In zijn tijdschriften- en weekbladenoverzichten had hij dat al duidelijk laten merken. Zo groeide de plastische kroniek al spoedig uit tot een reeks van kunstkritieken en beschouwingen, die over de hele week werden verdeeld.

Bij de krant vormde Schilp een soort „staat in de staat". Hij leidde volkomen een eigen leven, zonder zich overigens van de collega's te isoleren. Hij kwam 's morgens laat, ging dan ook laat met middagpauze, kwam in de namiddag terug, was dan de laatste die het dagwerk beëindigde en werkte dan weer tot diep in de nacht. En allesbehalve alleen voor de kunstbriek. Hij was van alle markten thuis en hij schreef even gemakkelijk een goed raadsverslag als een kleurrijke verhandeling over een modeshow. Met één ding bracht hij zijn collega's tot wanhoop: hij was altijd laat met zijn kopij, een gevolg van een zekere individualistische instelling, maar vooral ook van een zucht tot perfectie. Hij bleef aan zijn stukken vijlen en veranderen. Maar van hem namen zijn collega's het, zij het wel eens mopperend, altijd weer, want zij kenden zijn collegialiteit, zijn grote bereidheid om anderen te helpen en in te springen waar dat nodig was. Zo heb ik zelf vele malen 's avonds laat hem nog opgezocht als ik over bepaalde formuleringen of van vermelde feiten in een verslag voor het ochtendblad niet helemaal zeker was.

Op één gebied lag Schilp voortdurend overhoop met de directeur. Dat was de aanblik van zijn schrijfbureau, waar de stapels kranten, tijdschriften, jaarverslagen, brieven en later telexstroken aan alle kanten hoog op torenden. Hij hield nauwelijks een plek over om te schrijven. Van tijd tot tijd bereikte hem de aanzegging, dat de zaak moest worden opgeruimd. Maar daar kwam nooit wat van terecht, zodat de directeur de werksters de opdracht gaf alles weg te gooien. Maar die deponeerden de grote manden, waarin alles verdween, dan op het archief, waar ze rustig gevuld bleven staan en waar Schilp dan in verloren ogenblikken terug haalde wat hij niet wilde missen. Dat verdween dan weer op zijn bureau, dat al spoedig weer de oude chaotische toestand vertoonde. Schilp heeft dat „verzamelen" nooit afgeleerd en na de oorlog, toen de „eerbied" voor een oudere collega niet meer zo groot was, heb ik met enige jongeren op zijn verjaardag alles wat op zijn bureau lag, tot slingers aaneen geregen en daarmee de redactiekamer versierd. Later heeft hij daar nog wel weer uitgevist wat hij niet wilde missen.

Ondanks de crisistijd was het in de jaren dertig toch nog wel een gaan en komen van jongeren. De kranten wilden de leerlingen van het Utrechtsch Dagblad

graag hebben. Velen van hen zijn dan ook goed terecht gekomen. Eén van die jongeren was de dichter Gabriël Smit. Zijn eerste bundel gedichten „Voorspel" kwam uit in de jaren, dat hij in Utrecht werkte. Hij is niet zo heel lang bij het UD gebleven, maar toch lang genoeg om onvergetelijke herinneringen aan hem te bewaren. We hebben samen enorm veel plezier gehad, we hebben samen ook ontelbare gesprekken gevoerd over zaken, die ons na aan het hart lagen, voornamelijk op literair en cultureel gebied. Hij kon niet-aflatend discussiëren, wat bij zijn collega's wel eens, al of niet gemeende, tegenstand opriep. Zo herinner ik mij eens een lang gesprek tijdens een nachtdienst. Smit verdedigde een theorie met zoveel nadruk en verve, dat de anderen hem wel „te lijf" moesten gaan. Gabriël ging naar huis in de overtuiging - zo namen wij tenminste aan - dat hij ongelijk had. Maar voor het sluiten van de krant kwam hij een brief van vele kantjes brengen waarin hij zijn gelijk nog eens nadrukkelijk en geestdriftig verdedigde.

In mooie zomernachten fietsten wij na de nachtdienst nog wel eens in de omgeving van de stad, soms om een collega die in De Bilt of Loosdrecht logeerde een eind weg te brengen. Ik herinner mij hoe Gabriël eens op de Voordorpsedijk plotseling van zijn fiets stapte, zijn arm omhoog stak en vol bewondering zei: „Je hoort de stilte". Merkwaardig, dat hij die buiten de stilte hoorde, in de stad die stilte moeilijk kon verdragen. In die tijd werd bij het weerbericht in het ochtendblad ook de temperatuur vermeld, die 's nachts om drie uur „aan ons bureau was opgenomen". Daartoe moest één van de volontairs via een laddertje en een wegklapbaar luik op het dak klimmen. Als Smit dat moest doen, hoorden wij soms op het dak plotseling een gedeelte van een misgezing: die stilte daarboven moest hij verdrijven. Als het 's winters erg slecht weer of heel koud was, volbrachten wij die expeditie overigens niet. We vergeleken samen de temperatuur met die van de vorige dag en sloegen er dan maar een slag naar. Smit vertrok vrij spoedig naar de Gooi- en Eemlander en later naar de Volkskrant. We zagen elkaar maar af en toe weer, maar elke ontmoeting was een feest.

Toen Ritter het UD had verlaten, werd hij opgevolgd door prof. dr. M. C. van Mourik Broekman. Hij heeft de functie van hoofdredacteur maar een paar maanden vervuld, maar dat was lang genoeg om hem de achting en waardering van de redactie te bezorgen. Hij is gevallen over een „in memoriam Prins Hendrik".

Tussen het moment waarop het overlijdensbericht kwam en het sluiten van de krant lag maar een korte tijd. De heer Broekman - zoals hij zich graag door ons liet noemen - stond er op nog voor de avondeditie van dezelfde dag een in memoriam te schrijven. Hij deed dat in enkele minuten, want hij had het de dagen tevoren wél overwogen. Heel ongebruikelijk ontbrak de kritische toon in dit artikel niet. De uitwerking van dit korte in memoriam moet des te sterker zijn geweest als men het las in samenhang met de levensschets die er op volgde. De gevolgen bleven dan ook niet uit. Het

regende bedankjes, de N.S.B., toen nog „Oranjegezindheid“ voorwendend, maakte er een rel van. Maar wat erger was: de vrouwen uit Wijk C kwamen hun beklag doen en de heer Broekman heeft ze allemaal ontvangen.

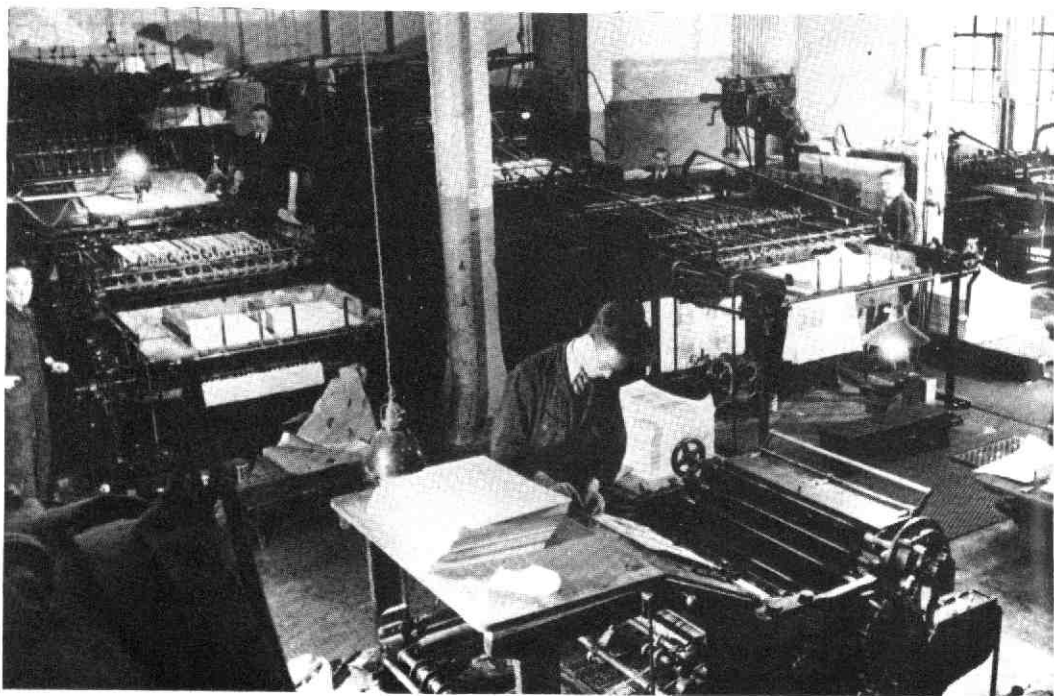
„Het gaat om de man van onze koningin en daarvan zeg je zoiets niet“, was hun argument. Dat heeft de heer Van Mourik Broekman het sterkste aangegrepen. Hij had een brief van de commissaris der koningin en van de burgemeester wel verwacht, maar deze reacties had hij niet voorzien. Daaruit merkte hij, dat hij zijn gezag en vertrouwen had verloren. Het gevolg was, dat hij heenging. De redactieleden waren van oud tot jong verslagen, dat zijn korte loopbaan op die manier een einde nam. Het hoofdredacteurschap werd daarop waargenomen door de heer W. Graadt van Roggen, de secretaris-generaal van de Jaarbeurs, vroeger al hoofdredacteur van het UD. In hem ontmoetten we direct de oude vakman. Hij kwam 's morgens ongeveer een uur op de kant om de zaken te regelen, 's middags nog eens om zich op de hoogte te stellen van wat er gaande was en men voelde het: hij beheerste de hele gang van zaken. Dat kon ongetwijfeld ook omdat hij een goed ingewerkte en betrouwbare staf had. Zoals Ritter altijd had gezegd: „Ik kan rustig wegblijven, want mijn redactie weet wat zij te doen heeft“. Maar een dergelijke vakkundige dagelijkse leiding, was voor velen van ons nieuw.

Toen dr. J. G. Loohuis tot hoofdredacteur werd benoemd, in de jaren van het opkomend nationaal-socialisme, werd al gauw duidelijk waar zijn sympathieën lagen, een reden tot voortdurende conflicten

met menige redacteur en tot een redactionele sfeer vol tegenstellingen en animositeiten. Ook in de persoonlijke sfeer lagen de verhouding niet goed. Naarmate de oorlog dichterbij kwam, hebben die tegenstellingen zich toespitst en al heel gauw was een deel van de redactie toen ook „verkeerd“. Men kan rustig zeggen, dat eind 1934 de neergang van het Utrechtsch Dagblad is begonnen. Ondanks dat werd het in maart 1942 door de bezetter verboden.

Nog éénmaal tijdens de bezetting, Ritter had toen een paar dagen verlof uit het gijzelaarskamp, hebben de collega's Rochat, Schilp en ik een bespreking met hem gehad om de krant na de oorlog te laten terugkeren. Ritter was bereid om met een „rompredactie“ opnieuw te beginnen en wij wilden met hem een nieuwe redactie opzetten. De rollen voor het voorbereidend werk - besprekingen, het polsen van mensen - waren verdeeld. Maar helaas bleek al spoedig, dat er andere plannen waren. Een roemruchte periode in de Utrechtse journalistiek was afgesloten.

Hier zou ik mijn notities over het Utrechtsch Dagblad tussen 1929 en 1940 kunnen afbreken, ware het niet, dat ik graag ook een woord zou willen wijden aan het technisch personeel. De zettters hebben ons jongeren vaak voor een fout behoed, doordat zij een fout in een naam ontdekten of bemerkten, dat een zin niet goed liep. Dat kon gemakkelijk gebeuren, want we schreven de verslagen persklaar op de vergaderingen. Velletje voor velletje werd dan door een kopijjongen onder onze handen weggehaald. In een vergadering van de gemeenteraad ging dat bijvoorbeeld

De drukkerij van het Utrechtsch Dagblad aan de Oudegracht nr. 176 in 1938. Foto: G.A.U. Top. Atlas U 2. 38 (c).

van 14. 15 tot 16.00 uur zo door en 's avonds was dat het geval van 20.15 tot 22.30 uur. Tijdens de vergaderingen had je dan ook geen ogenblik respijt, maar het voordeel was, dat je verslag klaar was, of zo goed als klaar, als de voorzitter de vergadering sloot. Overigens hebben die zettters ons ook menige poets gebakken. Zij hadden bijvoorbeeld drommels goed door, dat we, op momenten waarop tegen het sluiten van de krant de correctie over het hoofd dreigde te lopen, onder de marktberichten eenvoudig maar een streep zetten. (In de nachtdienst corrigeerde de redactie zelf). Dan kon het gebeuren, dat zo'n zetter even later lakoniek kwam vragen: „Kan dat wel, meneer: drachtige stieren? Hij had dan de bewuste regel tweemaal gezet, één keer goed en één keer fout. De foute was in de correctie opgenomen en daarna weggegooid, de goede stond in het zetsel voor de krant.

En de chef van de krantenzetterij, de heer Hallebeek, die de kopij over de machines verdeelde. Van de jongeren keek hij de kopij dan door en menigmaal heeft hij tegen een van ons gezegd: „Dat doen we hier anders“, of „Dat kan niet, jongie, dan krijg je ruzie met meneer Rochat“. Late kopij kon hij verschrikkelijk mopperend in ontvangst nemen, maar evenveel keren knipte hij die in een groot aantal kleine stukjes, die hij over de machines verspreidde om het stuk toch nog

gezet te krijgen. En hoe vaak heeft aan het eind van een nachtdienst niet één van de opmakers met ons nog gauw een bladzijde van het komende avondblad, waarvoor we een speciale rubriek verzorgden, in elkaar gezet!

Er heerste een zekere kameraadschap over en weer. Zoals ook de abonné's de krant als „een vriend“ beschouwden. De woorden zijn van de commissaris der koningin, dr. H. Th. s'Jacob in een jubileumnummer. Dat kwam ook wel uit toen eens in een verslag van een faculteitslezing een regel verkeerd was geplaatst en er te lezen stond: „Onder de aanwezigen zagen we de drie gedrochtelijke klaverbladhoogleraren . . .“ De volgende dag was er van die drie hoogleraren een kistje sigaren voor de zetter, voor het geval deze moeilijkheden had gekregen door zijn fout.

Toen Wouter Paap zijn boekje had geschreven over „Literair Leven in Utrecht tussen de beide oorlogen“ heb ik hem een open brief geschreven met nog enige aanvullende herinneringen. Ik eindigde die met te zeggen hoe boeiend en goed die tijd was.

Nu, in ander verband zeg ik weer: die jaren bij de krant waren een goede en mooie tijd, ik zou ze voor geen prijs hebben willen missen.

J. van Staveren

Nieuwe leden

L. A. J. A. van Baalen, Bilthoven
H. P. Bakker, Utrecht
D. van Batenburg, Utrecht
B. J. van Benthem, Hei- en Boeicop
D. J. Boboske, Nieuwegein
Mw. A. van Breugel, Maarssenbroek
G. J. ten Broek, Zeist
G. van Buren, Utrecht
Dr. M. van der Bijl, Alkmaar
H. Danklof, Utrecht
M. Deenstra, Utrecht
Mr. J. W. van Dijk, Maarsbergen
Mw. drs. J. W. F. Eggink, Utrecht
V. J. S. de Gast, Utrecht
P. G. J. van Gils, Utrecht
D. Hamer, Utrecht
Mr. W. H. B. den Hartog Jager, Utrecht
J. J. van Herpen, Hilversum
Historische Kring Maarssen, Maarssen
H. M. H. Hosman, Utrecht
A. Huffels, Utrecht

J. L. F. van den Hurk, Den Bosch
M. W. van den Hurk, Utrecht
J. A. Janmaat, Utrecht
Mw. M. Kant, Woudrichem
Mw. C. W. M. Kanij-Camu, Utrecht
H. van Kooten, Vleuten
W. H. J. Koster, Utrecht
H. G. Kroon, De Bilt
Andree en De Laat, Utrecht
Mw. L. J. E. van Lieshout, Utrecht
Mw. I. H. Ligthart, Utrecht
Mw. M. B. W. Loudon-van Asch van Wijck, Hilversum
Mw. G. van Maarseveen, Utrecht
B. F. A. Mikx, Utrecht
Mw. J. L. M. Nieuwland, Utrecht
Mw. M. Noppen, Utrecht
Mw. J. C. M. Oostveen, Utrecht
J. L. T. Pieters, Den Haag
C. G. Pouw, Utrecht